

D22 1977

1977, [konec září],¹ Praha. - Dopis prezidentu republiky před zahájením následné schůzky účastníků KBSE v Bělehradě.

Pane prezidente,

již brzy se sejdou v Bělehradě představitelé států, účastníků Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, aby ověřili, jak se plní zásady a doporučení Závěrečného aktu podepsaného v Helsinkách 1.8.1975.² Poněvadž Váš podpis na tomto dokumentu zavazuje naši republiku k jeho dodržování, považujeme za správné obrátit se se svými připomínkami a návrhy k Vám. Jde nám o to, aby Československo a jeho lid přispívali co nejvíce k tomuto celoevropskému úsilí.

V Helsinkách jste potvrdil, že pro zabezpečení mírového soužití a spolupráce všech zemí Evropy je nezbytné respektovat svrchovanou rovnost států, jejich územní celistvost a nedotknutelnost hranic, sebeurčení, rovnoprávnost a zásadu nevměšování, závazek řešit spory mírovými prostředky, ale také respektovat lidská práva a základní občanské svobody ze strany každého z účastnických států. Mezi praktickými kroky k míru a bezpečnosti našeho kontinentu Závěrečný akt uvádí nejen jednání o snížení stavu vojsk a výzbroje, hospodářskou, vědeckou, technickou a kulturní spolupráci, ale také opatření usnadňující styk a vzájemné poznání všech občanů účastnických států.

Plně chápeme, že ustanovení Závěrečného aktu z Helsinek tvoří jeden nedílný celek. Přitom však tento dokument vyjádřil mnohem výrazněji než mnohé předchozí akty humanitní postuláty, pro které se setkal s velkým pochopením a nadějemi v naší veřejnosti. Stejně tak byl uvítán koncem roku 1975 Váš podpis na ratifikačním dokumentu k mezinárodním paktům o lidských právech, jenž umožnil, aby tyto úmluvy vstoupily v platnost jak mezinárodně, tak v našem právním řádu, a vytvořil předpoklady pro splnění slibu o dodržování těchto paktů, potvrzeného rovněž všemi účastníky helsinské konference.

Tyto mezinárodní pakty se po schválení Federálním shromážděním a ratifikaci prezidentem republiky staly součástí československého právního řádu. Poté, co byly publikovány, mnozí naši občané je četli, zamýšleli se nad jejich obsahem a domýšleli důsledky jejich uplatňování v našich podmínkách. Domnívali se a domnívají se i nadále, že jejich závaznost, potvrzená jak Vaším podpisem, tak i prohlášením nejvyšších ústavních i politických orgánů, má a musí platit bez výjimky v celém životě a praxi naší republiky: že bude skoncováno s diskriminací občanů omezovaných v právu na práci a na spravedlivou odměnu za vykonanou práci jen proto, že se hlásí k názorům plně odpovídajícím ústavě i uvedeným dokumentům, i když ne vždy konformním tomu, co je v dané chvíli vyhlašováno za oficiální stanovisko; že každý občan bude ve svých právech zajištěných ústavou účinně chráněn proti anonymním nátlakům mocenských skupin a politických aparátů.

V helsinském potvrzení „práva jednotlivce znát svá práva a povinnosti v této oblasti a postupovat v souladu s nimi“ spatřují tito občané mezinárodní uznání občanských iniciativ k zabezpečení realizace těchto práv a svobod jako jedné z forem účasti při naplňování závěrů, zásad a cílů Závěrečného aktu konference o

bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

Mnozí naši občané se obracejí jednotlivě i společně se svými upozorněními, připomínkami, žádostmi i návrhy na ústavní i politické orgány své země. Vidí v tom uplatnění svých ústavních práv a povinností. V tomto ovzduší vzrůstající občanské aktivity vzniklo i volné neformální petiční společenství Charty 77, které již ve svém základním dokumentu vyslovilo hlavní postuláty své činnosti a v řadě dalších dokumentů je konkretizovalo a specifikovalo pro jednotlivé oblasti našeho života. Charta 77 nebyla a není signatáři pojmána jako nějaká organizace s mocenskopolitickými aspiracemi, ale jako sdružení těch, kdo se zasazují za lidská práva. Až budou její základní postuláty naplněny, zaniknou důvody pro její další existenci a ustane ve své činnosti. Její kritika není destruktivní, ale vysoce konstruktivní, neboť je namířena proti porušování ústavních a zákonných práv občanů a chce svou činností přispívat k naplnění závazků přijatých československým státem při ratifikaci mezinárodních paktů. Odhalování nedostatků je vždy spojováno s pozitivními návrhy a náměty jak tyto závady překonávat a odstraňovat. Dokumenty Charty v tomto smyslu odrážejí mnohem širší proud kritiky ozývající se z řad občanů, než jaký představuje sama obec jejích signatářů. Objektivně lze dokázat, jak se množí příznaky narůstajícího napětí ve společnosti, vyplývající z toho, že se řešení mnoha akutních případů jen odkládá. V tak složité vnitřní situaci, kdy navíc i ekonomické problémy začínají narůstat geometrickou řadou, by státnická moudrost radila postupovat uvážlivě, podnikat kroky snižující napětí a rozhodně nepodnikat nic, co by působilo jako přilévání oleje do ohně.

Dovoláváme se přitom, pane prezidente, i Vašich osobních zkušeností, kterých jste nabýval v dobách, kdy Váš hlas „stamodtial“ nebyl ke škodě věci vyslyšen, a připomínáme si, jak i po návratu na svobodu jste sám byl nejednou umlčován, osočován za to, že jste se kriticky vyslovoval k nedostatkům našeho veřejného života v šedesátých letech. Mohl byste proto chápat úsilí našich občanů, kteří jsou přesvědčeni o nutnosti nápravy poměrů, zvláště když v současné době jde o mnohem vážnější problémy než před 10–15 lety a odkládáním takové jevy spíše narůstají, než aby mizely.

Považujeme za nutné otevřeně říci, že represemi vůči kritikům nelze tyto nedostatky odstranit, ani jimi nelze dnes kritiku umlčet. Charta 77 nejednou nabídla svou aktivní a pozitivní součinnost při překonávání různých negativních jevů v naší společnosti. Jedinou odpovědí, které se jí na to dostalo, byly difamace, diskriminace, degradace a represe. V dopise z 30.5.1977 adresovaném Federálnímu shromáždění mluvčí Charty spolu s dalšími deseti signatáři upozornil na vážné porušování občanských práv, spojené s existenčním postihem jak signatářů Charty 77, tak i některých dalších československých občanů, kteří byli protiprávně propuštěni ze zaměstnání, protože odmítli odvolat své podpisy pod Chartou, nebo se odmítli připojit k odhlasování různých rezolucí proti Chartě.³ Tehdy jsme svou zprávu o pracovní diskriminaci doložili 80 dokumenty připojenými v příloze. Jediné, co se změnilo po odeslání tohoto dopisu, je to, že přibylo ještě více takových případů, takže dokumentace by dnes musela být ještě obsáhlejší. Navíc od té doby je řada signatářů zbavována nároků na invalidní důchod, přestože jde o lidi nemocné nebo invalidní, kteří po ztrátě důchodu

nebudou s to uhájit ani existenční minimum. Nadále pokračují rovněž diskriminační zákroky proti dětem z těchto rodin, když se ucházejí o přijetí na střední nebo vysokou školu.

Několik signatářů Charty 77 bylo podrobena trestnímu stíhání a někteří z nich jsou dosud ve vězení. Proto se na Vás obracejí občané jednotlivě i společně se žádostí o jejich propuštění. Pravomoci, které Vám dává Vaše ústavní funkce, umožňují řešit tuto otázku tak, aby se nestala v budoucnu vážným problémem, který by po léta ztěžoval veřejný život.

Existenci těchto problémů obecně připouštějí příslušné státní orgány. Federální shromáždění v usnesení z 5.4.1977 stanoví jako trvalý úkol upevňování závěrů socialistické zákonnosti, rozhodné vyvozování závěrů z jejího porušování a soustavné prohlubování ochrany práv občanů.⁴ Nepřispívá k pocitu právní jistoty, je-li totéž snažení jednoho nebo více občanů označováno za „podvracení republiky“. Rovněž tak vyznívá naplano obviňování Charty z poškozování zájmů republiky v zahraničí, když je známo, že nejvíce tyto zájmy poškozují právě oficiální kampaně pomluv proti Chartě, represe a diskriminace signatářů. Žádný problém nelze vyřešit tím, že se jeho existence popře nebo že se ukáže na jiné státy, které mají podobné či ještě daleko větší problémy a nedostatky a které ještě více nebo jinak porušují lidská práva. My na zdejší nedostatky upozorňujeme právě proto, že jsme přesvědčeni, že v této společnosti by nemusely a neměly existovat, protože je v jejích možnostech vyřešit je. Před započítím bělehradské schůzky bychom chtěli přispět k jejím úspěšným výsledkům těmito návrhy:

- uznat oprávněnost občanských iniciativ usilujících o naplnění úmluv o lidských právech, které byly podepsány a ratifikovány československými orgány;
- zrušit všechny akty represe a diskriminace proti takovým iniciativám (včetně Charty 77), jejich účastníkům a rodinným příslušníkům;
- vtělit do zákonů a ostatních právních norem všechna taková opatření, která plynou z přijetí těchto paktů Československem, a zveřejnit informace o konkrétních přípravách k těmto legislativním opatřením;
- věcně projednávat ve všech příslušných orgánech individuální i kolektivní podněty, iniciativy všech občanů a upustit od posuzování těchto návrhů podle toho, zda ten, kdo je vyslovil, je nebo není zcela konformní se stávajícími poměry.

Přejeme si co nejupřímněji, aby bělehradské jednání bylo úspěšné a přispělo k dalšímu nezvratnému postupu uvolňování v Evropě. Soudíme, že uskutečněním uvedených návrhů by se zvýšil podíl naší republiky na tomto díle a zároveň by se uskutečnilo i řešení řady našich problémů a obtíží.

dr. Jiří Hájek, Marta Kubišová, dr. Ladislav Hejdánek mluvčí Charty 77

· ČSDS, sb. Charta 77 (archiv J. Hájka). – Strojopis, průpis.

¹ Dokument není datován. Časové určení je převzato ze strojopisné kopie J. Hájka, který v pravém horním rohu první stránky rukou vepsal: konec září. V

anotovaném seznamu dokumentů v knize Charta 77. 1977–1989, s. 386, je dokument datován začátkem října 1977.

2 Bělehradská konference signatářů Závěrečného aktu helsinské konference se konala od 4.10.1977 do 9.3.1978 (s přerušením na přelomu roku). Konference se zúčastnili diplomaté z 35 zemí. Hlavním úkolem bylo posoudit, jak se plní závazky plynoucí ze Závěrečného aktu a jak Závěrečný akt přispěl ke zmírnění mezinárodního napětí a k prohloubení bezpečnosti a spolupráce v Evropě. Největší spor při posuzování vznikl okolo tzv. třetího koše, v němž se zúčastněné státy zavázaly mj. respektovat občanská práva, když zde zazněla kritika na adresu SSSR a ČSSR. Zástupci SSSR odmítali schválit komuniké zmiňující lidská práva a 7. února 1978 obvinili Západ, že nastoluje otázku lidských práv proto, aby se mohl vměšovat do vnitřních záležitostí východoevropských států. Neústupnost Moskvy způsobila, že se konference rozešla bez komuniké o lidských právech. Československo na bělehradské konferenci zastupoval Richard Dvořák, který se často ohrazoval proti zasahování do vnitřních záležitostí země formou boje za lidská práva. O Chartě 77 na konferenci prohlásil, že jde o pamflet, „který se dostal do země ze středisek psychologické války“ a o signatářích Charty 77 se vyjadřoval jako o kriminálních živlech, kteří působí „až žalostně bezmocně“.

Na tiskové konferenci v listopadu 1977, která se konala ve Vídni při příležitosti návštěvy předsedy federální vlády v Rakousku, L. Štrougal na zmínku o bělehradské konferenci a Chartě 77 odpověděl, že Charta si osobuje právo představovat v Bělehradě veřejné mínění a že tomuto hnutí není třeba věnovat větší význam, distancoval se však od jistého přehánění v kampani proti ní.

Třináct československých spisovatelů, Jiří Gruša, Václav Havel, Jaroslav Hutka, Petr Kabeš, Eva Kantůrková, Ivan Klíma, Pavel Kohout, Karel Sidon, Jan Trefulka, Milan Uhde, Zdeněk Urbánek, Ludvík Vaculík a Jan Vladislav, zaslalo 11. prosince 1977 dopis spisovatelům západního světa H. Böllovi, M. Butorovi, F. Dürrenmattovi, D. Emmanuelovi, M. Frischovi, G. Grassovi, A. Millerovi, P. Rothovi, T. Stoppardovi, W. Styronovi, P. Weissovi, P. Wästbergovi, v němž žádali, aby se spisovatelé západních zemí zasadili o to, aby vlády jejich zemí přednesly na bělehradské konferenci otázku pronásledování nonkonformních intelektuálů. (Plné znění dopisu viz ÚSD, sb. RFE, pol. blok S-194, 16. prosince 1977.)

O bělehradské konferenci viz též D37 (10.1.1978) a D46 (12.3.1978).

3 Viz D16 (30.5.1977).

4 Viz D14 (25.4.1977).

Plné znění: *Knihy Charty, Index 1977*, s. 203–207 • Skilling, H. G.: *Charter 77 and Human Rights in Czechoslovakia*. Londýn 1981, s. 270–273.

Komentář: Křesomysl: Helsinky, Bělehrad a détente. In: *České slovo*, roč. 22, únor 1977, č. 2, s. 3 • *Naše snahy*, roč. 13, č. 3, květen – červen 1978, s. 5–7.